

NECİB MAHFÛZ'UN "MİDAK SOKAĞI" ROMANINDAKİ ATASÖZLERİNİN ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Celal Turgut Koç*

Öz

Bu makalede *Zukâku' l-Midakk* romanındaki Arap atasözleri çeviri eşdeğerliği açısından ele alınacaktır. Atasözleri ve çeşitleriyle ilgili bilgi verildikten sonra *Midak Sokağı* romanının kaynak dil Arapçadan hedef dil Türkçeye çevirisi ve ara dil İngilizceden Türkçeye çevirisi, eşdeğerlilik açısından karşılaştırılacaktır. Atasözlerinin kaynak kültürdeki kullanım bağlamlarına değinilerek, romanın söz konusu çevirileri, Mona Baker'in çeviride eşdeğerlik yöntemine göre değerlendirilecektir.

Atasözleri, olayları kısa ve özlü bir şekilde anlatan kalıplaşmış ifadeler olduğundan, kaynak kültürdeki bir atasözünü hedef dilde aynı etkiyi uyandıracak biçimde çevirmek, çeviri süreci içerisinde çok çaba sarf edilmesi gereken bir eylemdir. Duygu ve düşünceleri anlamlandırma aracı olan atasözleri her kültürde ve dilde vardır, Ancak bu anlamları ifade etmede kullanılan kelime, kalıp, deyim ve eş dizimler her dilde farklıdır. Çalışmamızda her iki dilden hedef dil Türkçeye aktarılan atasözü çevirileri incelenerek, çeviri eşdeğerliği açısından değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Eşdeğerlik, Atasözü, Necîb Mahfûz, Midak sokağı, Mona Baker.

Evaluation of the Proverbs in Midaq Alley by Naguib Mahfouz in Terms of Translation Equivalence

Abstract

In this article, the Arab proverbs in Naguib Mahfouz's novel *Midaq Alley* will be examined in terms of translation equivalence. After giving information about the proverbs and its types, the translation of the *Midaq Alley* from the source language of Arabic into the target language and from the intermediate language English into Turkish will

* Dr. Öğr. Üyesi., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta:ctkoc42@hotmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 17.04.2018

Makale Kabul Tarihi : 21.05.2018

NÜSHA, 2018; (46):123-142

be compared in terms of equivalence. Referring to the contexts of use of proverbs in the source culture, the translation of the novel will be evaluated based on Mona Baker's dialectical equivalence method.

Since proverbs are stereotypes that describe events in a short and concise way, translating a proverb in the source culture in a way that it can create the same effect on the target language is an action that demands a lot of effort in the translation process. Proverbs are the means of giving meaning to feelings and ideas, and they exist in all cultures and languages. However, the words, chunks, idioms, and collocations that are used to express these meanings differ from language to language. For this reason, the translation of the proverbs which have been transferred from both of the languages to the target language Turkish are examined, and an evaluation is made in terms of translation equivalence.

Keywords: Translation, Equivalence, Proverb, Naguib Mahfouz, Midaq Alley, Mona Baker.

Giriş

124

Nobel ödüllü Mısırlı yazar Necîb Mahfûz (1911-2006) 'un hayatı ve eserleri birçok araştırmacı tarafından makale konusu, yüksek lisans ve doktora tezi olarak incelenmiştir¹.

Bu çalışmada; Arap atasözleriyle ilgili genel bir bilgi verilecek ve çeviri eşdeğerliği açısından atasözleri ve çevirisinde karşılaşılan dilsel sorunlara değinilerek, seçilen atasözleri Mona Baker'in çeviride eşdeğerlik yöntemiyle incelenecektir. Çalışmanın odak noktası Necîb Mahfûz' un *Zukâku' l-Midakk* adlı romanında geçen Arap atasözleridir. Bu çalışmanın inceleme alanı, söz konusu romanın Türkçeye yapılan iki çevirisindeki atasözleri aktarımlarıyla sınırlıdır. *Midak Sokağı* romanı, kaynak dil (KD) Arapça esas alınarak, Hasan Akay tarafından Türkçeye (HD) "*Sokaktakiler*" başlığıyla 1989 yılında çevrilmiştir. Bir diğer çeviri ise KD'den HD İngilizceye Trevor Le Gassick tarafından *Midaq Alley* başlığıyla çevrilmiştir². Romanın İngilizce ara dilden (AD) Türkçeye çevirisi ise *Midak Sokağı* ismiyle Leyla Tonguç Basmacı tarafından 2011 yılında yapılmıştır. Çevirilerde Arapça KD, Türkçe HD, İngilizce ise AD konumundadır.

Çeviride Eşdeğerlik: Çeviri, diller aracılığıyla kültürlerin birbirini tanıma sürecidir. Dünyada yaşayan topluluklar iletişim aracı olarak çok

sayıda dil kullanırlar. Dili sadece iletişim aracı olarak sınırlamak gerekmez. Dil aynı zamanda bir toplumun geçmişten bugüne gelen kültür aktarımıdır. Dil kültür bağlamında asırlardır değerini yitirmeyen yapı da atasözleri ve deyimlerdir. Bu atasözleri başka bir dile çevrilebilir mi? Çevrilen dilde karşılığı yakalanabilmiş midir? Bunları ölçebilmek için eşdeğerlik yönteminden faydalanılır.

Çeviri sürecinde kaynak metin ile hedef metin arasındaki bir tür ilişkiyi ifade eden eşdeğerlik kavramı genel anlamda kaynak metinde anlatılanın en yakın eşdeğerini hedef metinde bulmak olarak tanımlanabilir. Daha dar anlamda ise hedef metinde kaynak metinde anlatılanın birebir eşdeğerini bulmak olarak adlandırılabilir³. Eşdeğerlik kavramı çeviri sürecinde uzun yıllardır üzerinde çalışılan konulardan biri olmuştur.

Atasözü çevirisinde asıl sorun, kültür odaklı atasözlerinde ortaya çıkmaktadır. Zira çevirmen, yüzyıllar önce yaşamış kuşakların yaşam deneyimlerini, gözlemlerini ve değer yargılarını özetleyen kaynak dil atasözüne yabancı olabilir⁴. Bu aşamada çevirmenin iyi bir inceleme yapması gerekebilir.

Çeviride eşdeğerlik açısından atasözlerinin çevirisi en çetrefilli konuların başında gelmektedir. Diğer metinlerin aksine çevirmen KD'deki atasözünü tanımak, söylendiği bağlamı (mevrid-madrib) bilmek ve HD'de buna karşılık gelen atasözünü tespit ederek çeviri yapmak durumundadır. KD'deki her bir kelimenin HD'deki karşılığını bulmanın bir zorunluluğu yoktur. Hatta bazen kaynak ve hedef dildeki kelimelerin ortak noktası sadece bağlamdır.

Diller arası çeviride bazı ses ve anlam kayıplarının ortaya çıkması gayet normaldir. Önemli olan kaynak metni (KM) hedef metne (HM) en az anlam değerinin kaybolmasıyla yansıtmaktır.

Sözcük dağarcığı meselesi çeviride eşdeğerlik açısından zorluk oluşturan konuların bir diğeridir. Bunun nedeni KM'deki eşanlamlı beş-altı kelimenin Türkçede tek kelime ile ifade ediliyor olmasıdır. Bunun tersi de olabilir, Türkçede bulunan bir kelimenin HD'de bir karşılığı bulunmayabilir.

Bu çalışmayla ilgili olarak KD'den HD'e atasözlerinin çevirisi incelediğinde, atasözlerinin Türkçede karşılığının tam olarak bulunmaması, ya da en yakın atasözü eşdeğerinin çevirmen tarafından karşılanamaması durumunda ister istemez anlam yanlışlıklarının ortaya

çıkacağı görülmektedir. Bu konuyla ilgili önemli sorunlardan bir diğeri de dillerdeki sözcüklerin çeşitliliğidir.

Çalışmada karşılaşılan problemlerden biri de KD'den bir AD'e çevirisi yapılmış bir metnin, AD kaynak metinmiş gibi benimsenip HD'e çevrilmesidir. Arapçadan KD, İngilizceye HD çevirinin daha sonra İngilizce AD kaynak dilmiş gibi ikinci elden çeviri diye adlandırılan çeviri türünün gerçekleşmesi, devreye birbirinden farklı üç kültür girdiğinden, bir çok olumsuzlukları beraberinde getirmektedir.

Arap atasözleri eşdeğerlik açısından değerlendirilirken Mona Baker'in atasözleri çevirilerinde kullanılacak yöntem olarak benimsediği dört farklı eşdeğerlik yöntemi esas alınmıştır. Bunlar⁵;

1. Benzer biçim ve benzer anlamla çeviri (tam eşdeğerlilik) (*Using an idiom of similar meaning and form*)
2. Benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) (*Using an idiom of similar meaning but dissimilar form*)
3. Açıklayıcı sözcüklerle çeviri (*Translation by paraphrase*)
4. Eksiltmeyle (çıkarmayla) çeviri. (*Translation by omission*)

İster AD'den yapılan çeviride, isterse KD'den yapılan çeviride, çevirmen sözdizimsel yapıya dikkat etmemişse hata yapma olasılığı vardır.

126

Bu makale romanın Türkçeye yapılan iki çevirisindeki atasözleri aktarımlarıyla sınırlıdır. *Midak Sokağı* romanı, KD esas alınarak Hasan Akay tarafından HD'e "Sokaktakiler" başlığıyla 1989 yılında çevirilmiştir. Bir diğeri çeviri ise KD'den HD İngilizceye Trevor Le Gassick tarafından "Midaq Alley" başlığıyla çevrilmiştir⁶. Romanı, AD İngilizce'den Türkçeye "Midak Sokağı" ismiyle Leyla Tonguç Basmacı tarafından 2011 yılında çevirilmiştir. Çevirilerde Arapça KD, İngilizce Arapçadan kendisine çeviri yapılması bakımından HD ve Arapça bir metnin İngilizce aracılığıyla Türkçeye çevrilmesi için AD, Türkçe ise HD konumundadır.

Öncelikle atasözlerinin kaynak dildeki karşılılığı, kullanım biçimi ve Araplar arasında dil alışkanlığı bağlamında kullanımı, varsa hangi olay üzerine kim tarafından söylendiği tespit edildikten sonra HD'e nasıl çevrildiği incelenecek ve iki farklı çeviri eşdeğerlik yöntemiyle karşılaştırılacaktır. Çeviri eşdeğerliğinin sağlanamadığı düşünülen yerlerde alternatif çeviri önerileri sunulacaktır. Kuşkusuz KD'i bilmenin yanında, o dilin kültürünü tanımak da çevirmene büyük bir kolaylık sağlar. Çeviride bir de AD varsa HD'e çeviri, kültürel

farklılıklar oluşturabilir, aynı zamanda da çeviriyi tam karşılamayan bir ürüne dönüşebilir.

Atasözü: Arapça’da mesel (çoğulu emsâl) kelimesinin sözlük anlamı “benzemek, benzeri olmak” manasındaki müsül kökünden türemiş bir sıfat olup “benzeyen” demektir. Misl ve mesîl de aynı anlamda kullanılır. Mesel ayrıca “sıfat, vasıf, söz, ibret ve kıssa” manalarına da gelir⁷. “Mesel” sözcüğü, Arapçada hem deyimleri hem de atasözlerini içine alan genel bir terim olarak kullanılırken, Türkçeye aynen ya da “darb-ı mesel” olarak geçmiş, deyimlerden daha çok atasözlerini içeren bir anlam alanında kullanılmıştır⁸.

Meselin terim anlamıyla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu çalışmada, yapılan tanımlardan ikisini nakletmekle yetinilecektir. İbn Reşik meselin tanımını yapmak yerine, meselin temel özelliklerini şöyle özetler: “Mesel mesel olarak isimlendirilir; çünkü mesel insanın hafızasına benzer, insan onunla teselli bulur, öğüt verir, emreder ve yasaklar. Meselde üç özellik vardır: lafzın kısalığı, anlamın doğruluğu ve benzetmenin güzelliği⁹. Çağdaş yazarlardan İmil Nasıf ise meseli: “İnsanların şekil ve içerik bakımından beğendiği için insanlar arasında yayılan sonrakilerin öncekilerden değişiklik yapmaksızın naklettiği ilk söyleyeni bilinmese de ilk ortaya çıkışına sebep olan olaya benzer bir olay olduğunda tekrarlanan özlü sözdür”¹⁰ şeklinde tanımlar.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise atasözü şu şekilde tanımlanmaktadır: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel”¹¹.

Atasözleri geçmişte yaşanmış bir olay üzerine söylenmiş başlangıçta söyleyeni belli olan ancak zamanla yaygınlaşarak halka mal olan anonim kalıplaşmış sözcüklerdir¹².

Öğüt vermek, örnek göstermek, sözüümüze güç katmak, duygu ve düşüncelerimizi kısa yoldan aktarmak istediğimiz zaman atasözlerinden yararlanırız. Darb-ı mesel (çoğulu: durûb-ı emsâl), cümle-i hikemiyye, darb-ı kelâm, kelâm-ı kibâr ve emsâl kavramları da atasözüyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Atasözleri bağımsız bir edebiyat türü olmayıp, manzum ve mensur eserlerde ve didaktik edebî türlerde malzeme olarak kullanılmıştır. Atasözlerinin bir kısmı ölçülü ve kafiyelidir. Mecaz, cinas, intak, kinaye, teşbih ve tezat gibi sanatlar atasözlerinde bolca kullanılmaktadır¹³. Arap edebiyatında atasözleri

temsili istiare yoluyla kullanılırlar; yani başlangıçta atasözün söylenmesine sebep olan olaya benzer bir olay veya durum olduğunda konuyu veciz bir şekilde anlatmak için söylenirler.

Bu takdirde, atasözün doğuşuna sebep olan olaya “*mevridi mesel*”, bir meseli vârit olduğu aslı hale benzeyen yeni durum için söylemeye ve kullanmaya “*darbü'l-mesel*” (darb-ı mesel), dendiği gibi açıklama ve pekiştirme amacıyla söz arasında mesel ve vecize zikretmeye de “*irsâl-i mesel*” adı verilir. Her meselin, ilkin hakkında söylendiği aslî haliyle (*mevrid*) buna benzeyen ve daha sonra ortaya çıkan ikinci hali (*madrib*) vardır. Bu sebeple mesel “*madribi mevridine benzeyen yaygın özdeyiş*” olarak da tarif edilmiştir¹⁴.

Atasözlerinin, lafzı kısa, anlamı doğru aynı zamanda yaygın ve anonim olması, formunun (zamirlere göre) değişmez ve klişe söz niteliğinde bulunması gibi, onu diğer söz çeşitlerinden ayıran birtakım anlamsal ve şekilsel özellikleri vardır. Meselin bu temel unsurları dikkate alınarak şöyle tarif edilebilir: Mesel, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini değişmez kalıp ve klişeleşmiş özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtan; lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesile aktarılan; çoğunlukla aslî durumuna benzeyen halleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir¹⁵.

TDV İslam ansiklopedisinde, Arapçada meseller yapıları bakımından sâir, kıyâsî ve hurâfî mesel şeklinde üçe ayrılır:

Sâir meseller: Yaygın ve veciz olan kısmı teşkil eder. Mesel denilince akla ilk gelen örnekler bunlar olup, dilimizdeki atasözünün tam karşılığıdır. (قَبْلَ الرَّمَاءِ تُمَلَأُ الْكِنَانُ.) (*İğne gibidir. Başkasını giydirir, kendisi çıplaktır*)¹⁶. Arap toplumunda günümüzde de yaygın kullanılan diğer bir örnek ise (وَإِقْفَ شَنْ طَبَقَةٍ) (*Şenn Tabaka ile uyuytu-Tencere yuvarlandı kapağını buldu.*)¹⁷ meselidir. Bir diğer mesel ise (أَصَيَّفَ) (*Sen sütü yazın kaybetmişsin-Geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye*)¹⁸ dir. Bu meseller (atasözleri) günümüzde de yaygın olarak Arapça konuşanlar tarafından kullanılmaktadır.

Kıyâsî meseller: Kur'ân ve hadis kaynaklı emsâl üsluplarından olan kıyâsî meseller soyut kavramları tasvir, teşbih ve temsil yoluyla açıklayan, fikir derinliğine sahip bulunan uzun tasvir ifadeleri olup “*meselü ... ke-meseli ... keenne... kemâ ...*” gibi teşbih edatları içerir. Bu tür mesellere meselemsi ifadeler (الجارى مجرى المثل) de denilir.

Kur'an'dan doğan meseller (*Emsâlu'l-Kur'ân*): (أَقْرَبُ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ.)¹⁹ (*Şah damarından daha yakın*), bir başka örnek ise (أَوْهَنُ مِنْ بَيْتِ الْعَنْكَبُوتِ.)²⁰ (*Örümceğin evinden daha dayanıksız*) şeklindedir. Hadislerden çıkan meseller ise (*Emsâlu'l-hadis*): (إِيَّاكُمْ وَخَضِرَاءَ الدِّمَنِ.) (*Çöplüklerin yeşilliklerinden [Kötü muhitte yetişen kadınlardan] sakının*)²¹ şeklindedir.

Hurâfî meseller: Çoğunlukla hayvanlar olmak üzere insanların dışındaki varlıkların dilinden aktarılan ve eğitme, ahlakî ders, öğüt verme, mizah veya latife amacıyla kurgulanmış küçük sembolik hikayelerdir (fabl). Bunların bir kısmı Araplar arasında hayvanlarla ilgili yaygın hikayelerle hurâfe inançlara dayanır; (كَطَالِبِ الْقَرْنِ فَجُدِعَتْ أُذُنُهُ.) (*Boynuz peşindeyken kulağından olana benzemiş-Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu.*)²² meseli gibi.

Atasözleriyle ilgili teorik bilgilerden sonra, İnceleme konusu olan Midak Sokağı romanının özeti verilerek ve roman içinde geçen Atasözleri Mona Baker'in çeviride eşdeğerlik açısından incelenecektir.

Midak Sokağı: *Midak Sokağı* romanı, tarihten izler taşıyan aynı zamanda romana adını veren bu sokakta geçen olayları konu almaktadır. Yazar, mekan olarak bu sokağı, sokakta bulunan kahvehaneyi, tatlıcı, berber dükkanı, fırın, Selim Ulvan'ın işyeri ve sokakta yer alan eski evleri seçmiştir. Zaman olarak ise İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1940'lı yıllar ve sonrasını konu almaktadır. Romandaki öne çıkan erkek karakterler ise, kahvehane sahibi eşcinsel Kirşa, oğlu Hüseyin Kirşa, Berber Abbas, Tatlıcı Kamil, Dindar Rıdvan Hüseyini, Tüccar Salim Elvan, diplomasız dış doktoru Buşi, İngilizce Öğretmeni Şeyh Derviş, sakatlama ustası Zeita, Fırıncı Ceda, Hamide'yi pazarlayan İbrahim Ferec. Bayan karakterler ise; Ev sahibesi Saniye Afife, kiracısı çöpçatan Ümmü Hamide, evlatlığı geçimsiz Hamide, Fırıncı Ceda'nın eşi Hüsnüye ve Kirşa'nın karısıdır.

Yazar olay örgüsünü oluştururken Midak Sokağı'nı tüm gerçekliği ile okuyucuya sunmayı başarmıştır. Yaşadığı toplumu iyi tahlil ederek sosyal tabakalar arası geçişi ustaca kaleme almıştır. Necîb Mahfûz bu romanda geleneksel toplumdan modern topluma geçişin izlerini, kahramanların kimlik çatışmalarını ustaca metne yansıtmıştır. Sıradan olaylar üzerinden o günkü Mısır toplumunun portresini çizmiş; İngilizlerin ve İngilizcenin etkisini kahramanların dilinden anlatmıştır.

Kurgu, sınıf atlama peşinde olan, öksüz ve iyi bir hayat sürebilmek için herşeyi göze alan Hamide'nin etrafında şekillenmiştir.

Sürükleyici bir romandır. Roman içinde olayları anlatırken ve kahramanları konuştururken atasözlerine yer verilmiştir. Bu çalışmanın konusu da roman içinde geçen Arap atasözlerinin Türkçeye çevirilerini karşılaştırmalı olarak incelemek ve çeviri eşdeğerliği açısından yeterli olup olmadığını saptamak ve varsa alternatif çeviri sunmaktır.

Çeviri: Leyla Tonguç Basmacı (LTB)	Çeviri: Hasan Akay (HA)
Midak Sokağı	Sokaktakiler
فالزواج نصف الدين يا حبيبي! (s.24)	
Yasal ve doğru olan birşeyi yapmak neden yanlış olsun? Siz saygın ve akıllı başında bir insansınız, bunu herkes bilir. Sevgili Seniye Hanım “ Evlilikte hayır vardır. ” bilirsiniz (s.25) .	-Dine göre uygun ve hakkın olan bir şeyi yapmak niye ayıp olsun? Siz herkesin tanıklık edeceği gibi akıllı şerefli bir kadınsınız. Hem sonra, “ Evlilik dinin yarısıdır. ” buyrulmuş güzelim (s.27) .
(LTB) Bu atasözünün çevirisinde KM’ni sözcüğü sözcüğüne HD’e çevirmek yerine daha serbest çeviri yaparak evlilik kelimesini genelleştirmiştir. İngilizce metin “ <i>marriage is one half religion</i> ” ²³ şeklindedir. Çeviride yeterli eşdeğerlik sağlanmamıştır.	
(HA) Bu atasözünün çevirisinde dilbilgisi kurallarına bağlı kalarak KM’i sözcüğü sözcüğüne HD’e aktarmıştır. Bu metot çeviri eşdeğerliğinde sıkça uygulanan bir yöntemdir. Bu çeviride benzer biçim ve benzer anlamla çeviri (tam eşdeğerlilik) yöntemi uygulanmıştır.	
واستطاعت أن تقول وهي تضحك لتداري ارتباكها: -أصوم وأفطر على بصلة! (s.24)	
Onun için mahcubiyetini gizlemek için gülerken, “ Ne yani, orucumu soğan yiyerek mi açayım? ” demeyi başardı (s.27) .	İçindeki duyguyu gizlemeye çalışarak karşılık verdi: “ -Perhizi soğanla bozacağız desene! ” (s.29)
Bu çeviri KM’den sözcükleri HD’e birebir çeviridir. Araplar arasında bu atasözünün yaygın kullanımı şu şekildedir. “ أصوم أصوم وأفطر على بصلة! ” “ Oruç tutayım, oruç tutayım, bir de soğanla mı oruç açayım?! ” Bu atasözünün amacı, uzun bir süre iyi bir şeyin özleminden sonra, daha azına razı mı olayım anlamına gelen bir	

atasözüdür. “Oruç tutmanın” perhiz kelimesiyle karşılanması çeviri eşdeğerliği açısından serbest çeviridir.	
بل أجد كثيرين، ولكنك خاطبة فاشلة تريد أن تداري فشلك. وماذا بي مما يعيب؟ ولنتك كما قلت امرأة فاشلة، يصدق عليك المثل القائل “باب النجار مخلع”! (s.29)	
İstesem bir sürü bulurdum, ama sen berbat bir çöpçatansın ve başarısızlığını gizlemeye çalışıyorsun. Benim neyim eksik ki? Dediğim gibi, başarısız olan sensin, “ Terzi kendi söküğünü dikemez. ” Sözünü haklı çıkarıyorsun (s.30) .	-Oh, elimi sallasam ellisi dedi. Ama sen başarısızlığını örtmek isteyen beceriksiz çöpçatanın tekisin, üzülecek neyim varmış ki? Dediğim gibi beceriksizin tekisin ve ikide bir, “ Marangozun kapısı bozuktur. ” Yok efendim “ Terzi söküğünü dikemez. ” Demekten başka birşey bilmezsin (s.33) .
Kelime çevirisi “ Marangozun kapısı yerinden çıkmıştır. ” Her iki çevirmen de, benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulamıştır. Bir başka alternatif çeviride “ Mum dibine ışık vermez. ” olabilir.	
وبلغت يوميته بها ثلاثين قرشا- نظير ثلاثة قروش في عمله الأول- غير ما يسميه هو “أكل العيش يحب خفة اليد” فارتفعت حاله وامتألت جيبه (s.36)	
İlk işinde üç kuruş kazanırken, şimdi kazandığı günlük ücret otuz kuruş kadardı. Bunun yanı sıra bir de, “ İyi bir yaşam sürmek için elinin çabuk olması lazım! ” felsefesini uygulayarak kazandıkları vardı (s.37) .	Gündeliği otuz kuruştı, oysa ilk işinde günde üç kuruş alırdı. Bütün bunların hepsi “ At binenin, kılıç kuşananın ” ya da “ İyi hayat yaşamak için elin çabuk olmalı! ” şeklinde özetlenebilen felsefesinden kaynaklanıyordu (s.40-41) .
(LTB) Benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulamıştır. (HA) Açıklayıcı sözcüklerle çeviri yöntemi uygulamıştır. “ خفة اليد ” anlamı <i>el çabukluğu, hüner ve hamaratlık</i> anlamındadır.	
-ساعات عملك طويلة، كان الله في عونك. فنفع الشاب قائلاً: -ما الحيلة؟ أكل العيش يحب التعب. (s.24)	
-Ona, “Çalışma saatlerin çok uzun,	-Çalışma saatlerin uzun, Allah

<p>Allah yardımcın olsun!” dedi. Oğlan iç geçirdi. “Başka seçeneğim var mı? Yemek yemek istiyorsan yorulmak zorundasın...” dedi (s.53).</p>	<p>yardımcın olsun! dedi. Genç içini çekerek karşılık verdi: -Başka çaresi var mı sanki? Karnını doyurmak için kendini yoracaksın. Geçim zorluğu sever (s.58) .</p>
<p>(LTB) Açıklayıcı sözcüklerle çeviri yöntemi uygulanmıştır. (HA) Benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulanmıştır. Alternatif bir çeviri olarak “Emek olmadan yemek olmaz.” denilebilir. “أكل العيش” hayatını kazanmak, ekmek parası kazanmak ve geçimini sağlamak gibi anlamları vardır.</p>	
<p>-الصبر مفتاح الفرج. ما أكثر المظلومين. ومعنى هذا بالحرف الواحد ما أكثر الظالمين. ولكن من لطف الله أن الدنيا لا تخلو من رحماء كذلك.....(s.24)</p>	
<p>“Sabır mutluluğun anahtarıdır. Evet bu dünyada istismar edilen çok insan var ve bu, onları istismar eden çok insanın olduğu anlamına geliyor. Ancak Allah’ın lütfu sayesinde, dünyada merhametli insanlar yok değil...” (s.53)</p>	<p>-Ama sabır mutluluğun anahtarıdır. Evet bir çok insan sömürülüyor, bunun anlamı tek kelimeyle bir o kadar da sömüren olduğudur. Buna ragmen, Allah’ın bir lütfu olsa gerek, dünyada iyi insanlar da var, dünya boş değil...(s.58)</p>
<p>(LTB) Benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulanmıştır. (HA) Benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulanmıştır. Alternatif bir çeviri olarak “Sabreden kurtuluşa erer.” ve “Sabreden derviş muradına ermiş” denilebilir.</p>	
<p>-أنت ابن ناس طيبين كما يبدو لي، الإناء الطيب ينضح ماء طيبا. وينبغي أن ترى مستقبلك بعين الاهتمام، (s.55)</p>	
<p>“İyi bir aileden geldiğini görüyorum, bu belli. İnsanın ağırlığı duruşundan bellidir. Geleceğine yatırım yapman çok önemli (s.54) .</p>	<p>-İyi bir ailedensin herhalde, anladığım kadarıyla öyle. Temiz su temiz kaynaktan çıkar derler. Belli oluyor. Geleceğine çok önem vermelisin (s.60) .</p>
<p>Her iki çeviride de eşdeğerlilik sağlanmamış, serbest çeviri yapılmıştır. Atasözünün Araplar arasında gündelik hayatta yaygın kullanımı şu</p>	

<p>şekildedir. ²⁵ “كل إناء بما فيه ينضح” Alternatif çevirisi “Her kap içindekini sızdırır.” olmalıydı.</p>	
<p>كان من الذين يعملون للناس وأراءهم كل حساب. وكان يقول مع القائلين: “كل ما يعجبك والبس ما يعجب الناس.” (s.76)</p>	
<p>Dedikodu kaynağı olma düşüncesi dehşete kapılmasına neden oldu. “Kendi isteğine göre ye, başkalarının isteğine göre giyin.” (s.76)</p>	<p>Dedikoduların odağını oluşturacağı düşüncesi onu dehşete düşürdü. Meşhur atasözüyle aynı fikirdeydi. “Kendi hoşuna gideni ye, başkalarının hoşuna gideni giy.” (s.80)</p>
<p>(LTB) Benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulanmıştır. Bu atasözünde istemekten çok beğeni önplandadır. (HA) Benzer biçim ve benzer anlamla çeviri (tam eşdeğerlilik) yöntemi uygulanarak eşdeğerlilik sağlanmıştır.</p>	
<p>سأعود لك بالتوفيق، وسأزور سيدنا الحسين وأسأله أن يرعاك ويكتب لك النجاح. <u>الصبر طيب، الحركة بركة</u>” (s.114)</p>	
<p>“Başarılı olman için dua edeceğim ve Hz. Hüseyin’in mezarını ziyaret edip seni korumasını ve başarılı olmanı sağlamasını isteyeceğim. Sabır bir meziyettir ve seyahat etmekte bir şanstır.” (s.113)</p>	<p>“Başarman için dua edeceğim ve Hüseyin efendimizin türbesine sık sık gideceğim, seni gözetmesi ve başarmanı sağlaması için yakaracağım. Sabır güzeldir; yolculukta hayır vardır, hareket ve bereket getirir (s.120) .</p>
<p>(LTB) Çeviride eşdeğerlilik sağlanmamış, serbest çeviri yapılmıştır. Alternatif çeviri olarak “Nerede hareket, orada bereket”, “Harekette bereket vardır.” olabilirdi. (HA) Açıklayıcı sözcüklerle çeviri yöntemi uygulamıştır.</p>	
<p>ولاح في وجهها شيء من الرضا، وغمغمت برجاء “ربنا يستر” ثم عادت إلى جلستها وهي تقول: “<u>المال يغطي العيوب</u>” (s.131)</p>	
<p>Başını sağa ve sola çevirdi, en çekici konumuna gelince durdu ve kendi kendine, “Allah yardımcım olsun, beni esirgesin” diye mırıldandı. Sonra, “Para bütün</p>	<p>Bakışlarıyla kendisini inceledi, yüzünde bir hoşnutluk parıltısı canlandı. “Allah kusurum varsa örtün!” diye mırıldandı. Yine mindere oturdu. “Para bütün</p>

kusurları örter,” diyerek divana döndü (s.130) .	kusurları kapatır” dedi kendi kendine (s.139)
(LTB) ve (HA) Benzer biçim ve benzer anlamla çeviri (tam eşdeğerlilik) yöntemi uygulanarak eşdeğerlilik sağlanmıştır.	
سيقولون لقد جنت الست سنية، ويقولون امرأة في الخمسين تزوج من ابن لها في الثلاثين، ويتحدثون طويلا عن المال الذي يصلح ما أفسده الدهر، وربما قالوا غير هذا وذلك كثيرا مما لا يخطر ببال. (s.131)	
Herkes Saniye Afife'nin aklını yitirdiğini söyleyecekti. Evlenmek üzere olduğu bu otuz yaşındaki adamın annesi yaşında olduğunu söyleyeceklerdi. Zamanın ona verdiği zararı onarmanın kaç patladığını tahmin etmekten zevk alacaklarını biliyordu. Hayal edilemeyecek kadar utanç verici birçok konuda da dedikodu yapacaklardı büyük ihtimalle (s.130).	Saniye Hanım için “aklını kaçırmış!” diyeceklerdi. Evleneceği otuzluk adamın annesi yerinde olacağını söyleyeceklerdi. Sonra Zamanın yıkıp bozduğunu parayla karşılamaya çalışıyor diye konuşup duracaklardı. Sadece düşünmenin bile insanı çileden çıkarabileceği daha kim bilir ne dedikodular türetilip duracaklardı (s.139).
(LTB) Çeviride eşdeğerlilik sağlanmamış, serbest çeviri yapılmıştır. (HA) Açıklayıcı sözcüklerle çeviri yöntemi uygulanmıştır. Alternatif çeviri olarak “ Zamanın bozduğunu parayla onarıyor/ para onarır. ” denilebilirdi.	
فدهشت أم حميدة، وذكرت كيف تحلب ريق أهل الزقاق يوما على قطعة من هذه الصينية، وها هي ذي امرأة زاهدة لا ترضي عنها! وقالت المرأة لنفسها: “يعطي الحلق لمن ليس له أذنان” (s.144)	
Ümmü Hamide bunu duyunca çok şaşırdı. Midak sokağının bir aralar bu yemek için nasıl çıldırdığını hatırladı. Dolayısıyla Salim Elvan'ın karısı çok tutucuydu ve bunu onaylamıyordu öyle mi? “ Güzel sesi olanlar bazen kendi söyledikleri şarkıların tadını çıkaramazlar, ” dediğini hatırladı (s.142).	Ümmü Hamide biraz şaşırdı. Bir zamanlar bu yemekten birazcık tatmak için sokaktakilerin nasıl can attıklarını hatırladı. Demek karısı zühd ve takva sahibi bir kadın olduğu için bu yemekten hoşlanmıyordu. Kendi kendine “ Güzel sesli ama kendi sesini dinleyecek kulakları yok ” dedi (s.153).
Her iki çeviride de benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulanmıştır.	

<p>فقال أم حميدة وهي تهز رأسها وترعش حاجبيها: -السيد سليم علوان، "على سن ورمح" (s.149)</p>	
<p>Çöpçatan kadın başını sallayıp kaşlarını oynatarak, "Salim Elvan Hazretleri" dedi (s.148).</p>	<p>Ümmü Hamide, kaşları yukarıda, başını sallayarak cevapladı: -Selim Ulvan Beyefendi (s.159).</p>
<p>Her iki çeviride de eksiltmeyle (çıkarmayla) çeviri yöntemi uygulanmıştır. Bu atasözü, insanlara bir saygı ifadesi olarak kullanılır.</p>	
<p>فضحكت أم حميدة ضحكة مجلجلة وتمتمت: "الدهن في العتافي" وتربعت على الكنبه في سرور (s.155)</p>	
<p>"Yaşlı horozlar yağlı olur!" diye bağırdı üvey annesi. Divana rahatça yayılarak oturdu (s.153) .</p>	<p>Annesi kıkırdarak güldü ve mırıldandı: "Kurt koyunu yediği yeri yedi defa dolaşmış." Sonra kendini sedire bıraktı (s.164) .</p>
<p>(LTB) Benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemini uygulamıştır. (HA) Serbest çeviri yöntemini kullanmıştır. "Yaşlı tavuk yağlı olur" mecaz olarak yaşlı insanın gençlerden daha çok tecrübe ve varlık sahibi olduğu anlamındadır.</p>	
<p>فقال حسين بامتعاض: -الشیطان شاطر!.. كنت غاضبا نائرا ساخطا.. وكل شيء قسمة ونصيب! (s.223)</p>	
<p>Hüseyin aniden patladı: "Şeytan aklımı çeldi! Kızgındım, isyankârdım, her şeye karşı kinle doluydum... Ama her şey kadere ve talihe bağlıymış!" (s.218)</p>	<p>Hüseyin sıkıntıyla patlayıverdi: -Şeytan işi!.. Çok kızgındım, isyan doluydum!.. Her şey kismet ve nasip!.. (s.232)</p>
<p>Her iki çeviride de benzer anlam, farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlilik) yöntemi uygulanmıştır. Alternatif çevirisi "Her şey kader kismet" olabilir.</p>	
<p>فنظر إليه كالمعتذر وقال بسخرية: -لا تؤاخذني، أثقلت عليك؟ مزاج رقيق، عز وجاه... وكل ارحمو عزيز قوم ذل. (s.227)</p>	
<p>Kırşa özür dilercesine ona baktı ve alay ederek konuşmaya devam etti: "Bana kızma. Seni üzdüm mü? Bu</p>	<p>Kırşa özür dilercesine, ama alaylı bir tavırla konuştu:-Bana aldırma, çok mu dokundu?</p>

küçük bir şakaydı, o kadar. Şan ve şeref senin olsun (s.222) .	Küçük bir şakaydı canım. Şeref verdiniz, derecemiz arttı efendim. Bu basit insanları aziz eyle Allah'ım (s.236) .
Bu atasözünde eşdeğerlik gerçekleşmemiştir. “ Kavmin ileri geleni iken aşağı hale düşene ” veya “ Allah gördüğünden geri koymasın. ” şeklinde serbest çeviri yapılabilir.	
(s.279) هيا عزيزتي فالوقت من ذهب.	
“Haydi, sevgilim, vakit nakittir. ” (s.268)	“Hadi sevgilim, dedi vakit nakittir. ” (s.282)
Her iki çeviride de benzer biçim ve benzer anlamla çeviri (tam eşdeğerlilik) yöntemi uygulanarak eşdeğerlilik sağlanmıştır.	
(s.285) ولما التفتت إليه وهتفت باسمه، قطع الشك باليقين، وأدركت حواسه ما سبق القلب إليه	
Hamide de ona dönüp sessizce adını söylemişti. Abbas'ın şüpheleri bir anda uçup gitmişti. Kızın karşısında nefes nefese durduğunda gözlerine inanamamıştı (s.273) .	Birden bütün şüpheleri yakın kazanmıştı. Soluk soluğa Hamide'nin arkasında durdu (s.288) .
(LTB) Bu atasözünü sözcüğü sözcüğüne çevirmiştir. Açıklayıcı sözcüklerle çeviri yöntemi uygulamıştır. (HM) Bu atasözünü sebest çevirmiştir. “ Birden bütün şüpheleri yakın kazanmıştı ” çevirisi KM deki anlamı karşılamıyor. Bu Arap atasözü, hakkında şüphe edilen bir konuda kesin karara varmak için kullanılır. Romanda kahramanı gördüğünün Hamide olup olmadığı konusunda şüphe etmiştir. Hamide kahramana ismiyle hitap edince bu şüphe ortadan kalkmış oldu. Onun Hamide olduğundan emin oldu.	
فيظن العاجز المريض بدنيا الله الظنون. لذلك أقول لكم إن <u>حب الحياة نصف العبادة</u> . وحب الآخرة نصفها الآخر (s.295)	
Hasta ve zayıf olanlar Allah'ın dünyasından şüphe duyar. Ben hayat sevgisinin ibadetin yarısı, ahiret sevgisinin de ibadetin diğer yarısı olduğuna inanırım (s.281) .	Bu hasta aciz Allah'ın dünyası hakkında, zannı ile hükmeder. Bu sebeple diyorum ki, hem ahireti hem de dünyayı sevmek suretiyle sevgimiz bütünleşir (s.298) .
(LTB) bu atasözünü sözcüğü sözcüğüne çevirmiştir. Açıklayıcı	

<p>sözcüklerle çeviri yöntemi uygulamıştır (HA) bu atasözünü açıklama yöntemiyle çevirmiştir. Alternatif çevirisi “İbadetin yarısı dünya; diğer yarısı da ahiret sevgisidir.” olabilirdi.</p>	
<p>من مات عشقا فليمت هكذا... لا خير في عشق بلا موت (s.313)</p>	
<p>“Aşktan ölen insan kederli ölsün; Ölüm olmayan aşta hayır yoktur.” (s.297)</p>	<p>“Âşık olarak ölen kimse acıyla gider. Ölüm olmayan aşta ise hayır bulunmaz.” (s.315)</p>
<p>(LTB) ve (HA) serbest çeviri yapmıştır. (LTB) kederli ve (HA) acıyla kelimelerini eklemiştir. Bu klasik arap atasözünün çevirisi “Kim aşktan ölecekse böyle ölsün, Ölümle bitmeyen aşta hayır yoktur.”. Yazar, romanı bu şiir dizeleriyle bitirirken okuyucuya aşkın karşılıksız sevmek olduğunu, uğruna her türlü fedakârlığın yapılabileceği mesajını vermeyi hedeflemiştir. Alternatif çevirisi “Ölümüne sevmek”de olabilirdi.</p>	

Sonuç

Kültürün önemli bir parçası ve en sağlam yapılarından olan atasözleri, bir ulusun uzun yıllar süren deneyimleri ile ortaya çıkan düşünceleri, yaşayışları, inanışları ve geleneklerinin dile aktarılmış kalıp ifadeleridir. Bunları başka bir dile aktarmak ve başka bir dilde yeniden var etmek her zaman kolay olmamaktadır.

Kültür aktarımının merkezinde yer alan atasözü çevirileri yapılırken farklı çeviri stratejilerinden yararlanmak mümkündür. Kaynak dildeki atasözleri hedef dile çoğu zaman kelime kelime aktarılsa da diller arasındaki kültür ve dil yapısı farklılıkları sebebiyle, iki dilde eşdeğerlik bazen sağlanamamakta ve açıklamalara gerek duyulmaktadır. Bu noktada kaynak metnin birebir çevirisini yapmak yerine, atasözlerinin, kaynak kültürün duygularını ve inanışlarını yansıtabilmesi amacıyla hedef kültürde aynı etkiyi uyandıracak ve eş anlamı yansıtacak şekilde çevirisi yapılmalıdır.

Bu çalışmada Necîb Mahfûz'un *Midak Sokağı* eseri içerisinde yer alan atasözlerinin kaynak dil Arapçadan ve ara dil İngilizceden Türkçeye çevirileri incelenmiş ve çeviri eşdeğerliği açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Arapçadaki atasözleri ile ilgili yapılan incelemede Türkçedeki atasözü kullanım alanı aynı/benzer olan ve kimi kullanımlarda kelime, yapı ve ifade etme bakımından da ortaklık gösteren çok sayıda ifade olduğu görülmüştür.

Yapılan bu incelemede atasözlerinin aynı düzeyde birebir çevirisinin mümkün olamayacağı ve bunun sonucunda iki kültür arasında benzer olaylar karşısında benzer tepkiler ve yansımalar olduğu gözlemlenerek, mutlaka kültürel yaşantıyla etkileşiminin tespit edildikten sonra çevirinin yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- ‘Abdurrahman b. Hasan b. Habennaka, *el-Belağatu’l-‘Arabiyye*, Dâru’l-Kalem, Dimeşk, 1416, II, 366.
- Akay, Hasan, *Sokaktakiler*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989.
- Basmacı, Leyla Tonguç, *Midak Sokağı*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011
- Doğru, Erdinç, *Dilin Derin Devleti: Deyimler*, Ankara, 2011.
- Durmuş, İsmail, *TDV Ansiklopedisi “Mesel” C:XZIX*, s.293-297.
- el-Askerî, Ebu Hilâl *Cemheretu’l-Emsâl*, Dâru’l-Fikr, Beyrut ty,
- el-Gazâli, *İhyâu ‘Ulumu’d-din*, Daru’l-Ma’rife, c.II, Beyrut, 1979.
- el-Herevî, Ebu Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm *el-Emsâl*, Dâru’l-Me’mun li’t-Turâs, 1980.
- ez-Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, (thk. Ali Şiri) Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994.
- ez-Zemahşerî Mahmûd b. Umar, *el-Musteksa fi-Emsâli’l-‘Arab*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Gündüzalp, Nuray, *Charles Baudelaire’in Şiirlerinin Türkçe Çevirileri Üzerine İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Ü., Sos. Bil. Enst., Adana 2008.
- İbn Abd Rabbihi, *el-Ikdu’l-Ferîd*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1404, III, 16.
- İbn Reşîk, Ebu ‘Ali el-Hasan bin Reşîk el-Kayrevânî, *el-‘Umde fi Mehâsini’ş-şi’r ve Âdâbihi ve Nakdih*, (thk, Muhammed Muhyiddîn ‘Abdulhamîd) Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1981
- İbnu Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994.
- İmîl, Nâsîf, *Erva’ mâ Kîle mine’l-Emsâl*, Dâru’l-Cîl, Beyrut, ts
- Kur’ân-ı Kerîm
- Kurt, Gülfem, “Arap Kültürünün Tanınmasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Çevirilerin Rolü”, *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)* August 2015. s.534

- Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, (thk, Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979.
- Mona, Baker, *In Other Words: A Coursebook On Translation*, Usa and Canada, 1992.
- Özcan, Murat, “Nobel Ödüllü Mısırlı Yazar Necip Mahfuz’un el-Kahiretu’l-Cedîde Romanının Türkçe Çevirisindeki Dil Oyunlarının Eşdeğerlik Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, Volume 12/7, 2017, s.619-638
- Sarıkaya, Muammer, “*Arap Göç Edebiyatında Aforizmalar*” Nüsha Şarkiyat Araştırmalar Dergisi Yıl: IV, sayı:14, 2004 /Yaz, s.9
- Suçın, Mehmet Hakkı, *Öteki Dilde Var Olmak: Arapça Çeviride Eşdeğerlik*, İstanbul, 2013.
- TDK- *Türkçe Sözlük*, Ankara, 2011.
- Trevor Le Gassick, *Midaq Alley*, New York, 1992.
- Ürün, Kazım, *Çağdaş Mısır Romanında Necib Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, Konya, 2002.
- Yıldız, Musa, “Necib Mahfuz (Hayatı, Eserleri ve Türkçe Çevirileri)” *Nüsha Şarkiyat Araştırmalar Dergisi*, Yıl: IX, sayı:29 2009/II, s.17-28
- Yıldız, Musa, *Necib Mahfuz’un Sembolik Romanları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara, 1998.
- Yüksel, Azmi, “Necib Mahfuz ve Zukaku’l-Midakk Adlı Romanı”, *Gazi Ü., Gazi Eğt. Fak. Dergisi*, C.8, Sayı:11992. , s.283-305.

¹ Yıldız Musa, *Necib Mahfuz’un Sembolik Romanları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1998; “Necib Mahfuz (Hayatı, Eserleri, ve Türkçe Çevirileri) *Nüsha Şarkiyat Araştırmalar Dergisi*, Yıl: IX, sayı:29 2009/II, s.17-28; Ürün Kazım, *Çağdaş Mısır Romanında Necib Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, Konya 2002; Yüksel Azmi, “Necib Mahfuz ve Zukaku’l-Midakk’ı Adlı Romanı”, *Gazi Ü., Gazi Eğt. Fak. Dergisi*, C.8, Sayı:1, s.283-305, (1992); Özcan Murat, “Nobel Ödüllü Mısırlı Yazar Necip Mahfuz’un el-Kahiretu’l-Cedide Romanının Türkçe Çevirisindeki Dil Oyunlarının Eşdeğerlik Açısından İncelenmesi” *Turkish Studies*, Volume 12/7, 2017 s.619-638; Kurt Gülfem, “Arap Kültürünün Tanınmasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Çevirilerin Rolü”, *International Journal of Science Culture and Sport (Int.JSCS)*, August 2015 s.534.

- ² Trevor Le Gassick, *Midaq Alley*, New York, 1992.
- ³ Gündüzalp Nuray, *Charles Baudelaire'in Şiirlerinin Türkçe Çevirileri Üzerine İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Ü., Sos. Bil. Enst., Adana 2008.
- ⁴ Suçin Mehmet Hakkı, *Öteki Dilde Var Olmak: Arapça Çeviride Eşdeğerlik*, İstanbul, 2013, s.190.
- ⁵ Mona Baker, *In Other Words: A Coursebook On Translation*, Usa and Canada, 1992, s.72-77.
- ⁶ Trevor Le Gassick, *Midaq Alley*, New York, 1992.
- ⁷ İbnu Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (ل - ث - م) Dâru'l-Fikr, Beyrut, XI.610-616; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, (thk. Ali Şiri) Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, XV, 680-684; el-Askerî, Ebu Hilâl *Cemheretu'l-Emsâl*, (thk. Ebu'l-Fazlu İbrâhim-'Abdul Mecid Katamiş) Daru'l-Cil, Beyrut 1988, I, 7.
- ⁸ Doğru Erdiç, *Dilin Derin Devleti: Deyimler*, Ankara, 2011.s.14
- ⁹ İbn Reşik, Ebu 'Ali el-Hasan bin Reşik el-Kayrevânî, *el-'Umde fi Mehâsini 'ş-şi'r ve Âdâbihi ve Nakdih*, (thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd) Dâru'l-Cil, Beyrut, 1981, II, 280.
- ¹⁰ İmîl Nâsîf, *Erva' mâ Kîle mine'l-Emsâl*, Dâru'l-Cil, Beyrut, (ts), s.7.
- ¹¹ TDK- *Türkçe Sözlük*, Ankara, 2011, s.180.
- ¹² Sarıkaya Muammer, "Arap Göç Edebiyatında Aforizmalar" *Nüşa Şarkiyat Araştırmalar Dergisi*, Yıl: IV, sayı:14, 2004 /Yaz; s. 9
- ¹³ Sarıkaya Muammer, *a.g.m*, s. 9.
- ¹⁴ Durmuş, İsmail, "Mesel" TDVİA, XZIX, 293-297,İstanbul.2004.
- ¹⁵ el-'Askerî, Ebu Hilâl *Cemheretu'l-Emsâl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, I, 444; ez-Zemahşerî Mahmûd b. Umar, *el-Musteksa fi-Emsâli'l-'Arab*, Dâru'l-Kutubi'l 'İlmiyye, Beyrut, 1987, II, 329; Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, II, 359.
- ¹⁶ el-'Askerî, Ebu Hilâl *Cemheretu'l-Emsâl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, I, 444; ez-Zemahşerî Mahmûd b. Umar, *el-Musteksa fi-Emsâli'l-'Arab*, Dâru'l-Kutubi'l 'İlmiyye, Beyrut, 1987, II, 329; Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, II, 359.
- ¹⁷ el-Herevî, Ebu Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Emsâl, Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, 1980, I, 177; el-'Askerî, Ebu Hilâl *Cemheretu'l-Emsâl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, I, 444; Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, II, 379; ez-Zemahşerî Mahmûd b. Umar, *el-Musteksa fi-Emsâli'l-'Arab*, Dâru'l-Kutubi'l 'İlmiyye, Beyrut, 1987, II, 371.
- ¹⁸ el-Herevî, Ebu 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Emsâl, Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, 1980, s.247; el-Askerî, Ebu Hilâl *Cemheretu'l-Emsâl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, I, 7; ez-Zemahşerî Mahmûd b. 'Umar, *el-Musteksa fi-Emsâli'l-'Arab*, Dâru'l-Kutubi'l 'İlmiyye, Beyrut, 1987, II, 329.
- ¹⁹ Kur'ân-ı Kerîm: Kaf Suresi (50), Ayet:16; el-'Askerî, Ebu Hilâl *Cemheretu'l-Emsâl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, II, 125; Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, II, 129.

-
- ²⁰ Kur'ân-ı Kerîm: Ankebût Suresi (29), Ayet:41; ez-Zemaşerî Mahmûd b. 'Umar, el-Musteksa fi-Emsâli'l-'Arab, Dâru'l-Kutubi'l 'Ilmiyye, Beyrut, 1987, II, s.382; el-'Askerî, Ebu Hilâl Cemheretu'l-Emsâl, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, II, s.329.
- ²¹ el-Gazâlî, İhyau 'Ulumu'd-din, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, II, 41; el-Herevî, Ebu 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Emsâl, Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, 1980, s.36; Meydânî, Mecmau'l-Emsâl, (thk, Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, I, 32
- ²² el-'Askerî, Ebu Hilâl Cemheretu'l-Emsâl, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, II, 150; Meydânî, Mecmau'l-Emsâl, (thk, Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, II, 139.
- ²³ Trevor Le Gassick, *Midaq Alley*, New York, 1992, s.20.
- ²⁴ 'Abdurrahman b. Hasan b. Habennaka, *el-Belağatu'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1416, II, 366.
- ²⁵ İbn Abd Rabbihî, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, Dâru'l-Kutubi'l 'Ilmiyye, Beyrut, 1404, III, 16.
- ²⁶ Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, (thk, Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim) Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1979, I, 230.